

Sajnos, mindkét szöveg kifogott rajta. Az árnyalati tévedések serege mellett oldalról-oldalra az értelemzavaró, sokszor súlyos hibák sora vezeti félre az olvasót, akinek gyakran nincs módja rá, hogy latin szövegből korigálja a félreértéseket. Csak a példa kedvéért találomra üssük fel a 123. oldalt, „A jobbágyok kizsákmányolása“ c. alfejezetnél. Így szól a fordítás: „Hej, be nehéz minekünk, rabszolgai sorsra lenyomtak, — Összeharapva fogunk, megkötve cipeljük a jármot!“ Sajnos, a latin szövegben részint több van, részint kevesebb. Taurinus szerint ugyanis a jobbágyok sorsa nem rabszolgai, hanem *súlyosabb mint a rabszolgáké* [gravius quod servi more premamur]: egyenesen állati. És erre következik az ígásbarom sorsáról vett kép: „Ígától megfeszített nyakunkat sziszegve vonszoljuk“ [Sibila dum fessi toleramus colla labori]. A szemléletes latin szöveget a fordító elhalványította, megcsönkította és olyasmit fordított bele, ami nincs benne „összeharapva fogunk“. A fordítás így szól a következőkben: „Most ha az alkalom int, hágjunk a fejére a gaznak.“ Ez a sor az eredetiben nem az urak nyakáról szól még (bár később az is sorra kerül), hanem biztatja az ígábatört jobbágyságot: „Vonjátok ki nyakatokat a zsarnoki járómból!“ [subducite colla tyrannis]. Mindez eltörpül a következő sorok grammatikai félreértése mellett: „Adjatok énnékem törvényt, hogy ekép cselekedjek! — Szükséges dolog ám: a királyokat is letiporjuk — És szabadok lettünk.“ Taurinus szövegében egészen másról van szó: „Törvényadta jogunkkal élnünk szabad“ [Jure dato nobis uti legumque licebit], vagyis a keresztes háborút kihirdető rendelkezések szankeiőira céloz. Taurinus szövege ezután levonja a következtetést: „Szükség van rá, hogy a királykodókat mindenfelé összetörjük és szabadságunkkal éljünk“ [Certe opus est passim reges jugulare et amico libertate frui]. Sajnos, mindez egy tizennégy sornyi szövegrészben fordul elő. És így megy a Taurinus- és Brutus-fordításban lapról-lapra, sokszor sorról-sorra. Székely György értékes bevezetése megkívánta volna, hogy Geréb László, aki sokat dolgozott ezen a kötetben és akinek jószándékában nem lehet kételkedni, már csak önmaga végzett munkáját is megbecsülendő, lelkiismeretesen ellenőrizze, hogy tulajdonképpen mit is fordított!

A kiválogatás, csoportosítás és irodalmi kritika terén megállapított hiányokat jórészt csak új könyvvel, vagy új kiadással lehet pótolni, a fordítási hibákat azonban sürgősen ki lehet és ki is kell javítani. A marxi-lenini tudománynak az a törekvése, hogy közérthetően szóljon és az egész néphez, nemcsak az elvek, a kitűzött tárgy és módszer tekintetében jelent kötelezettséget, hanem megnöveli a tudomány felelősségét is és ezáltal erkölcsi értékét.

Kardos Tibor

„TÉPJÉTEK LE A SÜTÉTSÉG BILINCSEIT“

*XVIII. századi magyar röpiratok a feudális egyházzól. Hungária.
1950. Könyvnap. Szerkesztette s bevezette Kató István, sajtó alá rendezte
Tarnai Andor. 148 lap.*

A nyolc, többnyire szemelvényes röpiratot és öt verset tartalmazó kis kötet jelentősége nyilvánvaló: a régi magyar irodalom néhány elfeledett emlékéét eleveníti meg, ama kapcsolat révén, mely ez írások s a klerikális reakció elleni aktuális politikai harc között áll fenn, igen hatásosan. E röpiratok és versek kétségkívül az antiklerikális magyar irodalom dokumentumai közé tartoznak. Hatásuk meggyőző a mai olvasóra is, még ha irodalmi értékük nem, is elsősorú. Ideológiai hatásukat azonban erősen korlátozza az a korszak és az az osztályszemlélet, amelyből születtek. A bevezető helyesen emeli ki, hogy ez iratokban „a feudális katolikus egyház elleni támadás

szélesebb, mint a nemesi kiváltságok bírálata“, „magukon viselik a polgárság gyengeségének és a demokratikus mozgalom felemásságának minden korlátozottságát“. Valóban, a „Harmintz-két Okok“, „világi catholicusai“ cselédes gazdák s erre büszkén hivatkoznak (33. l.), a „Minek a pap“ „nemes familiái“ pedig az idegen papoknak jutott birtokok miatt panaszkodnak (39. l.). A vallás elleni támadásaik szinte mindenütt erőtelnek, alaptalanok is, mivel hívők írták e sorokat, nem egyszer így: „mennyit fog nyerni maga a religio“ a szerzetesrendek eltörlése által (47. l.) vagy „fő kötelessége minden becsületes keresztyén embernek“, hogy az igazságot védje (79. l.). A „jóistent“, a „Megváltót“ emlegetik, királyhűségük pedig szinte minden esetben töretlen. Mindez erősen korlátozza e röpiratok politikai hatását, nem beszélve stílusuk nehézkességéről (Mérő—Serpenyő, mely szintén a „tisztá vallás“-t sürgeti (69. l.) vagy tartalmuk, stílusuk naivitásáról, problémátlan egyszerűségéről laposságáról (Vallás-Tserelés).

Mindezt nem azért mondtuk el, hogy a szerkesztőn kifejezetten vallásellenes röpiratokat kérjünk számon. A kiadványnak nem ez volt a célja s e haladó állásfoglalások felemásságára a szerkesztő rá is mutatott. Mégis hasznos megjegyeznünk, honnan származnak röpirataink s milyen eredendő korlátok között mozog a tartalmuk. Annál is inkább, mivel ezekkel szemben fel kell hívnunk a figyelmet arra a szélesebb és mélyebb egyházellenes irodalomra, melynek ideológiai, politikai hatását éppen a szerzők materializmusa biztosítja. S érdekes az is, hogy míg e röpiratok nyelve, stílusa (talán az egy Zakariásét kivéve) nehézkes, bonyolult, nem egyszer érthetetlen, mélyebben egyházellenes és materialista írók világosabban, közérthetőbben fejezik ki magukat, talán azért, mert materializmusuk az idealista szemlélet elleni, lépésről-lépésre folytatott harcnak volt az eredménye. A késői Bessenyei, különösen a Tarimenes-ben, Verseyhy a Világ teremtésének természettudományos-materialista tanításában, Martinovics Mémoires-jaiban s kisebb műveiben és Csokonai materialista és antiklerikális verseiben magas színvonalon, művészi szépséggel s határozottan vallják azt az egyházellenes felfogást, melyet az említett röpiratok szerzői csak bizonyos kompromisszumokkal képviselnek.

A kötet alcíme röpiratokat ígér. A címben megadott műfaji keretet azonban áttörte a szerkesztő azzal, hogy verseket is közölt a röpiratok között. Ennélfogva helyesen járt volna el a szerkesztő, ha gyűjteményét az említett írók és társaik műveiből kiválogatott szemelvényekkel gazdagabbá, elevenebbé tette volna.

Mindez nem von le semmit sem a közölt darabok értékéből vagy politikai jelentőségéből, megjegyzéseinkkel csak arra akarjuk felhívni a figyelmet, hogy alaposan félreismerjük az antiklerikális irodalmi termést, ha szegényes, nehezen olvasható röpiratok s egyes versek szűk körére redukáljuk azt. Felismerhetően széles, bővizű s távoli eredetű irány ez irodalmunk történetében, mert népünknek a feudális egyház elleni évszázados harcát tükrözi úgy, hogy egyben haladó irodalmunk egyik fővonalát képezi. Ezért ebből még számos érdekes és értékes adatot, dokumentot és művet fogunk tudni kiemelni s irodalmunk marxista szellemű revíziójának szolgálatába állítani.

A szöveg sajtó alá rendezése gondos, a mai helyesírás szerinti átírása figyelmes munka eredménye. Tarnai Andor érdeme az is, hogy megtalálta Batsányi „Bosszús tünődés az ámitó szenteskedőkre“ c. versének helyes szövegét. Jegyzeteit illetőleg csak az a megjegyzésünk, hogy a „Zakariás levelei“ minden bizonnyal Szatsvay eredeti munkája, nem pedig fordítás. Ezt a kiadó Elöljáró beszédéből is világosan ki lehet olvasni.

Szaunder József